

סימן יט

ראיית קברות מרחוק

שמכריע כדעת הפרי הארץ. עי' בברכת הבית ח"א שער כ"ט בשערי בינה אות ח'. ובליקוטי מהרי"ח בסדר ברכת הראיה.

בירור דברי המהריט"ץ

ונברר הדברים במקורם. וז"ל המהריט"ץ בסי' פ"ז [נהנוג לענינו]. "שאלה. נדרשתי לאשר שאלוני מעשה שהיה. ראובן שלא היה בביתו, ושמע קול רגלי בני אדם מהלכים בעליה שעל גבי ביתו וכו', קם לעליה, וראה גנב אחד מחפש בתיבות וכו'. ויהי כראותו כי נתפס כגנב, קם עליו וחנקו עד שיצא נפשו, ולא נותרה בו נשמה, ובחמלת ה' עליו שבה נפשו אליו ויחיה. ומעתה שאל מאתנו, אם חייב לברך שעשה לי נס במקום הזה, בעלותו לעליה אחר ל' יום. וכן בכל פרק ופרק אחר שעברו ל' יום. תשובה. הדבר ברור, דמקום שנעשה לו נס קתני, ומקום לא מקרי אלא מקום מיוחד. ואין ספק דעליה חלק מקום לעצמו, ולא נפטר בהיותו דר בחצר או בבית אשר תחתיו. תדע, דהא אמרו חז"ל במדרש, דיוסף הצדיק כשהלך עם אחיו, נפנה מהם לעמוד על פי הבור, ובירך ברוך וכו' שעשה לי נס במקום הזה. מדאצטריך יוסף הצדיק לפנות מאחיו, ולא בירך שם בחשאי דרך הילוכו, משמע דבעינן ממש במקום, וא"כ מכל שכן עליה שחלק רשות לעצמו". ע"כ.

בסי' הקודם נתבאר דבכל ברכות הראיה אין שיעור למרחק הראיה, ומברכים אפי' אם רואה ממרחק רב. וכפשטות לשון הגמ' וכל הפוסקים "הרואה מברך". אמנם גבי ברכת הקברות מצאנו בזה פלוגתא בפוסקים.

דעות הפוסקים שלא לברך מרחוק

בברכי יוסף סי' רכ"ה סק"ד כתב, "אם בעד חלון ביתו רואה הקברים, צידד הרב פרי הארץ ח"א סי' ז', דאפ"ה כל שיש שלשים יום שלא הלך לביה"ק עצמו, כשילך לביה"ק יברך. והביא ^{אוצר החכמה} ראייה מתשובת מהריט"ץ סי' פ"ז, וכבר השיגו הרב מהר"א גאטיניו בתשובה בס' צרור הכסף סי' א', דאין הנידון דומה לראיה, עכ"ל. מבואר, דלדעתו י"א דראיה מרחוק לא חשיבא ראייה, ומה"ט כשנכנס לביה"ק יכול לברך, דראייתו הקודמת לא מפסקת בתוך ל'. [אמנם מלשונו נראה דהעיקר כדברי צרור הכסף].

ובשערי תשובה בסי' רכ"ד סק"ד

הביאו בלשון, "וע"ש בברכ"י שאם בעד חלון ביתו וכו', והביא ראייה ממהריט"ץ, ובצרור הכסף חלק עליו, ע"כ. וקצת משמע דאין הכרעה בזה. וכן בשדי חמד מערכת ברכות אות ב' יז' הביאו בלשון פלוגתא, [וציין שם עוד דעות הפוסקים, עי' לקמן]. ויש שהביאוהו בלשון

ביוסף שנתקרב לראות תוך הבור, שהוא ה"מקום שנעשה לו נס". אבל אם המקום עצמו גלוי, מברך אפי' מרחוק טובא.

ועוד, לדברי פרי הארץ, הלא אין זה שייך כלל למקום שנעשה בו נס, או קברות, אלא לכל ברכות הראיה שא"א לברך מרחוק. וכמו שהבין ממש"כ המהריט"ץ "דבעינן ממש במקום". והיינו שהרואה יהא עומד במקום המחייב. וזה לא יתכן כפי שהוכחנו בסי' הקודם מכמה מקומות, דלשון הרואה נופל על כל ראייה שהיא אפי' מרחוק טובא. ובש"ס איתא בכל ברכה"ר לשון הרואה בלא שום חילוק היכן עומד. ואיך יצא המהריט"ץ לסתור סתימת הבבלי, ממשמעות המדרש גבי יוסף, נוגם לא הדגיש כלל חידוש זה בדבריו. וע"כ שכל דברי המהריט"ץ הם לגבי מקום הנס. שכיון שצריך לראות "מקום", ממילא אם אינו רואה תוכו לא חשיבא ראייה כלל, נומה שכתב במקום ממש, היינו דבעינן לראות המקום עצמו, ולא כתלוי מבחוץ].

וכזאת ראיתי בשו"ת פלא יועץ סי' י"ז, שהביא דברי הפרי הארץ, וכתב עלה, בזה"ל, "לענ"ד דבריו נפלאו ממני, דאין ראייה מדברי מוהריט"ץ. דשאני התם, דמברך שעשה לי נס במקום הזה, ומקום הוא לשון מיוחד, כמ"ש מוהריט"ץ. וכמה דברים יש שמברך על הראיה, כמו הרואה את הים הגדול, וכי צריך לעמוד על הים עצמו כדי לברך. אלא ודאי שאני הכא, שאינו מיוחד מקום בברכה, ואינו אלא שבח בעלמא, מצי לברך מהיכן רואה. ע"כ. והן הן הדברים. [ומה שדן דא"א לברך מרחוק ע"פ דברי הב"י בסי' תקס"א, עי' בזה בסי' הקודם].

ובשו"ת פרי הארץ ח"א סי' ז', הביא דברי מהריט"ץ אלו, וכתב עלה. "מכאן ראייה למה שנסתפק אצלנו זה ימים, פה בירושלים, שאנו לומדים תורה בהסגר וכו', וחלונות פתוחות, ומשם נראים קברי ישראל הקבורים בעמק יהושפט. אם צריכים אנו לברך מל' לל' כשהולכים על הקברים בעצמם, או מפטרי בראייתנו מן החלונות הנזכרים. ולפי פסקו של מהריט"ץ שדן את הדין, דצריך לברך במקום ממש, א"כ מינה נפקא לן דצריכין לברך כשהולכין על הקברות בעצמם, ולא מפטרי בראייתם מן החלונות". עכ"ל.

ובשו"ת צרור הכסף סי' א', דחה דבריו בזה"ל. ולי עני הדיוט נראה דאין משם ראייה. דעד כאן לא קאמר המהריט"ץ, אלא בעליה שאם אינו נכנס בה אינו רואה מקום מיוחד שנעשה בו נס, ואם יושב למטה אינו רואה אלא כתלים של העליה. והוי דומיא דיוסף הצדיק, דהגם שברחוק מנגד בקרוב מיל, ואפי' בצד הבור לא היה רואה קרקע הבור, מקום שנחשים ועקרבים היו שם. ועל זה הוצרך לילך על פי הבור, לראות מקום מיוחד שנעשה בו הנס. ולפי"ז, כיון שמן החלונות של בית המדרש כל יום רואים ביה"ק, ודאי דאי"צ לברך כשהולכים שם. דהא הרואה בית הקברות צריך לברך קתני, והא רואים אותו כל יום. עכ"ל.

הנה המעיין בלשון המהריט"ץ, יראה להדיא כדברי הצרור הכסף. דכל משאו ומתנו היה משום דברכה זו נתקנה על "מקום שנעשה לו נס", וראיית כתלי העליה אין זה חשיב ראיית המקום. וכמו

ואם המעכב הוא הנוסח היה יכול לומר ברוך שעשה לי נס באותו מקום, וכל כה"ג ולברך מרחוק, נולא לעלות חשד בלב אחיו שעדיין שומר להם טינה כדאיתא במדרש שם. אלא הלך סמוך לבור משום דכל ענין הודאה זו שייך רק במי שרואה את המקום ממש, ואחר שהיה שם בירך במקום הזה.

ומה שדייקו מתיבת "הזה", במהריט"ץ כלל לא הזכיר תיבה זו, וזה משום דלשון זה אינו מוכרח שיהיה סמוך לדבר או באותו רשות. דאף די"א דלשון "הזה" מורה שהדבר עכשיו לפניו, [עי' בהלכות פכ"ג ס"ג בהערה], מ"מ יכול לומר "זה" גם אם הוא רחוק ממנו הרבה. וכדאיתא בשמות פל"ב פ"א כי "זה" משה האיש, ופירש"י כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאים אותו באויר רקיע השמים, והרי בני"י בארץ, ואומרים "זה" על דבר שרחוק טובא ברקיע השמים. וכן נראה ממש"כ רש"י בבראשית פ"ט פי"ז עה"פ זאת אות הברית, הראהו הקשת, וגם נח היה בארץ ועלה אמר לו הקב"ה זאת הקשת, בעוד שהיא רחוקה ממנו מאוד. וה"נ במקום הנס אם רואה בבירור המקום אפי' מרחוק הרבה, יכול לומר ברוך שעשה לי נס במקום "הזה" שאני רואה, וכן בלשון "אתכם" כיון שמכוון אל המתים שהוא רואה, שייך לומר "אתכם".

וגם אם נפרש דבריהם שכיון שבד"כ קברות עומדים בתוך מקום מוקף מחיצות, א"כ מה דאיתא לברך על ראיית קברות היינו על ראיית מקום קברות, וא"כ דינם כמו ברכת הנס שנתקנו על מקום. [וכן משמע באשל אברהם לבעל הדע"ק בסי' רכ"ד, היום סבבתי בית החיים, ונזהרתי

ונבעיקר דברי הפלא יועץ, שהבין מדברי פרה"א, שצריך להיות ממש במקום, וכמו בעליה שצריך לעלות שם. ועלה תמה דאין הדין כן בשאר ברכה"ר. לא נראה כן בכוונת המהריט"ץ. דהרי לפי"ז יוסף היה צריך ליכנס לבור כדי לברך. רק הבין הפרה"א שצריך להיות סמוך למקום ממש. ומה שצריך לעלות לעליה, משום דאם לא כן לא יראה מאומה. ומ"מ כתמיהתו קשה גם אם אי"צ לעמוד במקום רק סמוך. דאטו בכל ברכה"ר כרואה הים מרחוק לא יברך רק אם יעמוד על שפת הים ממש].

אם יש להוכיח מלשון הברכה "אתכם" והנה בשו"ת פלא יועץ שם הוסיף, דשמא יש ליישב דברי הפה"א, דיש לדמות קברות למקום הנס, כיון שמברך אשר יצר "אתכם" וכו', וזן "אתכם" בדין וכו'. דנראה כמדבר לנוכח הסמוך לו. וא"כ כמו דבנס משום שמברך "במקום הזה", צריך להיות במקום, ה"נ בקברות רק אם עומד בתוך הקברות ומדבר אל המתים יכול לברך. וכ"כ בשו"ת באר משה ח"ב סי' י"ג, דמלשון "אתכם", נראה דצריך להיות סמוך לדבר.

ודבריהם צ"ב. חדא, דנראה דהוכיחו מלשון הברכה שמברך במקום הזה, נכלשון הפלא יועץ "דמברך" במקום הזה. ובמהריט"ץ לא דן מצד נוסח הברכה, אלא ממה שתקנו לברך על ראיית "מקום" שנעשה לו נס, וכלשונו "דמקום שנעשה לו נס קתני". וזה לא שייך בקברות שלא תקנו לברך על "מקום קברות", אלא על ראיית "קברי ישראל", ותו לא. ונראה דדבריו דייקא, דמצד נוסח הברכה ל"ש להוכיח מיוסף כלל, שהרי בזמנו עדיין לא היה מטבע ברכות.

שלא לראות גם אל המצבות וכו', כי אני מסופק אם לברך על ראייה שמבחוץ למקום המוקף מחיצות, ע"כ. מ"מ לא יועיל לעניננו, דגם המהריט"ץ שהצריך לראות מקום מיוחד כיון שהברכה נתקנה על ראיית מקום, לא כתב שצריך להיות בתוך המקום, אלא סגי שיראה את תוכו, וכעובדא דיוסף שהלך סמוך לבור ונסתכל, ולא נכנס לתוכו. ומה שצריך לעלות לעליה הוא משום שבלא זה אינו רואה מאומה, וא"כ בקברות שרואה תוך המקום שהם הקברות, שפיר מברך.

בדברי הירושלמי והתוספתא

והנה יש שדייקו מהא דאיתא בירושלמי פ"ט ה"ב, "העובר בין הקברות מהו אומר, ברוך וכו'". וכן איתא בתוספתא פ"ו ה"ט, "היה הולך בבית הקברות אומר וכו'". וכן מצאתי בפסיקתא רבתי דברים כ"ה יז, "ילמדנו רבינו העובר בין הקברות כיצד הוא חייב לברך". ויש מהראשונים שהעתיקו לשון זה, ע"י בסדר רב עמרם גאון [ברכות ובקשות ד"ה העובר], העובר על קברי ישראל וכו'. ובמחזור ויטרי [סי' תקכ"ט] ובכל בו כתבו, "הרואה קברי ישראל אומר יחיו מתיך וכו', העובר בין הקברות אומר, ברוך וכו'". ומבואר דברכת הקברות הוא רק כשעוברים בין הקברות. [הובא דיוק זה בשו"ת בצל החכמה ח"ג תשרי מ', ובבאר משה שם].

אמנם הוכחה זו נדחית מדברי הבבלי שגם בקברות כתב "הרואה", ומשמע דגם בזה אין כל חילוק מהיכן רואה. וכידוע כל מקום שהבבלי סותר לירושלמי ולשאר מדרשי אגדה הלכה כבבלי. וגם רובם המכריע של הראשונים

העתיקו נוסחת הבבלי, ע"י ברי"ף, וברא"ש, ובבה"ג, ובראבי"ה, ובראב"ן בפ"ט דברכות, וכן לשון הרמב"ם [פ"י מברכות ה"י] והרוקח [סי' שס"ג] והאבודרהם [הל' ברכות שבה והודיה, וכן בעוד ראשונים, מנאם בשו"ת בצה"ח שם]. וכן לשון הטור [סי' רכ"ד] והשו"ע והפוסקים בסי' רכ"ד.

והנה בשו"ת באר משה שם השיב ע"ז, דהיכא שאין מפורש בבבלי היפך הירושלמי, הגם שפשטות לשון הבבלי מוכח היפך הירושלמי, מפרשין דברי הירושלמי המפורשים ופסקין כמוהו, והרי לשון הרואה סובל גם הרואה מקרוב. וא"כ נפרש דאיירי באמת רק מקרוב, וכמפורש בירושלמי העובר בין הקברות. ויש להעיר על דבריו, חדא, דהנה האי כללא לפרש דברי הבבלי ע"פ דברי הירושלמי אינו מוסכם כלל, וכבר קיבץ בס' מנוחת שלום ח"ה סי' ו' כמה מקומות בדברי רבותינו שכתבו להדיא, דאפי' היכא שהבבלי השמיט דין המבואר בירושלמי ילפינן מסתימת הבבלי. ע"י בתוס' ברכות יא: ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ל"ה, ובב"י ביו"ד סי' רפ"ט, ובאו"ח סי' ל"ב ד"ה ומ"ש רבינו. ועוד הרבה כמבואר ^{דברי יוסף} למעיין שם. ואמנם מצאנו לזה סתירות מכמה פוסקים, [ע"י ב"ח יו"ד סו"ס שפ"ז, ובכללי כנה"ג כללי התלמוד סי' ס"ט], אך כבר בירר לנו רבינו בעל היד מלאכי [כללי שני התלמודים אות ד'] דהחילוק בזה הוא, דהיכא שהבבלי הזכיר דין זה ולא חילק מה שחילק הירושלמי נקטינן כהבבלי, אך היכא שהושמט לגמרי דין זה בבבלי נקטינן כהירושלמי. והנה גם בעניננו, הרי בבבלי איתא דין ברכת הקברות. והבבלי לא יצא לחלק בלשונו

דרך העובר בין הקברות מברך כמו שחילק הירושלמי, וחזינן דלהבבלי דין ברכת הקברות שוה לשאר הברכות שכל ש"רואה" מברך.

גם בעניינו אין מוכרח כלל דהירושלמי חולק על הבבלי, וכמ"ש בבצה"ח שם. דיש לפרש דהירושלמי והתוספתא מודו דמברכים מרחוק, והא דהדגישו שעובר בין הקברות לאשמועינן דברכה זו יכול לאומרה אפי' בין הקברות ממש, ואין בזה משום לועג לרש. וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' שד"מ סי"ז, שמותר לומר פסוקין ודרשה לכבוד המת בד' אמותיו].

וכן כתב בספר אור חדש כלל כ"ז ד"ה קברי, וז"ל, נ"ל חיים, שבאותם המקומות שרואים בית הקברות בכל יום אף כמה פעמים, שאין לברך ברכה זו אפי' בר"ה ויוה"כ [שנכנסים לתוך ביה"ק]. אף שהכל בו כתב שהגירסא העובר בין קברי ישראל, דמשמע שיש לברך כל ל' יום ברכה זו [שנכנסים לתוכן], אפילו הכי להרוב הפוסקים הגירסא "הרואה",

דמשמע שאין לברך, נכי כבר ראוהו מרחוק בתוך ל', ע"כ. הרי שדייק מסתימת לשון הרואה שהובא ברוב הפוסקים דראיית קברות מרחוק חשיבא ראייה, ולא נקטינן בזה כהירושלמי.

דעות הפוסקים וגדולי ההוראה

וכן מצינו להרבה פוסקים שכתבו לברך על הקברות מרחוק כשאר ברכות הראייה, כמו שצייד הברכ"י שהובא בשע"ת, וכמבואר כן דעת האור חדש. כן הביא בשדי חמד שם, דמדברי שו"ת עמודי אור [סי' ד'] משמע דמברכים אף מרחוק. וכן העלה הערוך השלחן, דכהן שאינו יכול להכנס לביה"ק או הנוסע בעגלה ורואה הקברים יכול לברך. ואמנם שם מבואר דלכתחילה צריך להכנס לתוך ביה"ק, אך בשאר פוסקים מבואר דיכול לכתחילה לברך מרחוק. עי' בכה"ח סי' רכ"ד סקל"ז, ובשו"ת בצל החכמה שם, וכן שמעתי לדינא מהגריש"א ומהגר"ח ק ומהגר"נ"ק שליט"א, דכל שרואה קברות אפי' מרחוק טובא, חייב לברך.

סיכום הדברים

יש פוסקים שלמדו מדברי מוהריט"ץ גבי ברכת הנס, שאין לברך על קברים עד שיכנס לפנים בית הקברות. והרבה פוסקים דחו דבריהם דאין הנידון דומה לראייה. וביררנו, דכן מוכח מדברי מוהריט"ץ בעצמו, דאיירי באופן שאינו רואה את המקום עצמו כיון שמוקף מחיצות, אבל בקברות שרואה את תוך בית הקברות, חייב לברך מכל מקום שרואה. וגם השבנו על המוכיחים מנוסח הברכה "אתכם", דשפיר מתפרש אף שמברך ממרחק רב.

ואף שבירושלמי ובתוספתא וכן בכמה ראשונים הובא ברכת הקברות בלשון "העובר בין הקברות", ו"המהלך בין הקברות", לא נקטינן כן. דהא הבבלי ורוב הראשונים וכל הפוסקים כתבו גם בברכה זו לשון "הרואה קברי ישראל", דמבואר דכל שרואה אפי' ממרחק רב חייב לברך, כשאר כל ברכות הראייה. וכן הכרעת רוב הפוסקים וגדולי ההוראה.